

Аналітична записка
з питань порівняльного законодавства
щодо функціонування інституту військових радників
у парламентах іноземних держав*

***Анотація.** Проаналізовано закордонний досвід функціонування інституту військових радників членів парламентів на прикладі Алжиру, Великої Британії, Ізраїлю, Канади, Німеччини, США, Франції, Хорватії. Акцентовано увагу на питаннях законодавчого врегулювання можливості прикомандирування військовослужбовців на посади військових радників членів профільних комітетів парламенту в контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо залучення військовослужбовців до законопроектної роботи Верховної Ради України» (реєстр. № 15285 від 01.06.2026).*

***Ключові слова:** військовослужбовці, інститут військових радників, відрядження військовослужбовців, прикомандирування військовослужбовців, військові радники членів парламенту.*

Вступ

В аналітичній записці досліджується закордонний досвід функціонування інституту військових радників членів парламентів, а також можливості прикомандирування військовослужбовців (на посадах військових радників) із залишенням їх на військовій службі в контексті проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо залучення військовослужбовців до законопроектної роботи Верховної Ради України» (реєстр. № 15285 від 01.06.2026)¹ (далі – законопроект).

Згідно з Конституцією України Президент України є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України. Президент України призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави (пункт 17 частини першої статті 106).

Правові підстави заміщення посад у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях військовослужбовцями із залишенням їх на військовій службі (далі – прикомандирування військовослужбовців) було запроваджено фактично з моменту здобуття Україною незалежності. Так, із прийняттям 25 березня 1992 року Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (далі – Закон)² було передбачено норму, згідно з якою військовослужбовці Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення можуть бути відряджені до державних органів, підприємств, установ, організацій, а також державних та комунальних закладів

¹ Проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо залучення військовослужбовців до законопроектної роботи Верховної Ради України № 15285 від 01.06.2026. Картка законопроекту. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70101>

² Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n901>

освіти для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі. Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями у таких державних органах, підприємствах, установах, організаціях, а також державних та комунальних закладах освіти для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки затверджується Президентом України (частина десята статті 6).

Аналогічно регламентовано прикомандирування військовослужбовців й іншими спеціальними законами України, зокрема «Про Службу безпеки України», «Про розвідку», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Водночас важливо відмітити, що ні в Законі, ні в зазначених спеціальних законах не конкретизуються відповідні посади в державних органах, на підприємствах, в установах чи організаціях, які можуть бути заміщені прикомандированими військовослужбовцями. Як вже зазначалося, такими повноваженнями Конституція України та Закон наділяє Президента України.

На виконання частини десятої статті 6 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» Указом Президента України від 03 травня 2017 року № 126/2017 затверджено Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами (далі – Перелік посад)³. У цьому Переліку посад також передбачено посади радників, які можуть бути заміщені прикомандированими військовослужбовцями.

Законопроектом пропонується інший, ніж у Законі, порядок прикомандирування військовослужбовців, зокрема передбачається надати право народним депутатам України двох комітетів Верховної Ради України, до предмету відання яких віднесено питання державної політики у сфері національної безпеки і оборони та питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради за діяльністю правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, мати до двох військових радників, а також самостійно здійснювати їх підбір із числа військовослужбовців шляхом надсилання вимоги Голові Служби безпеки України, Голові Державної прикордонної служби України, Голові Служби зовнішньої розвідки України, начальнику Головного управління розвідки Міністерства оборони України, начальнику Управління державної охорони України, Голові Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, командувачу Національної гвардії України, Головнокомандувачу Збройних Сил України, яка розглядається протягом 5 днів з дня її одержання та є обов'язковою для виконання. До вимоги

³ Перелік посад, що заміщуються військовослужбовцями Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у державних органах, на підприємствах, в установах, організаціях, а також державних та комунальних навчальних закладах, та граничних військових звань за цими посадами : Затверджено Указом Президента України від 3 травня 2017 року № 126/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126/2017#Text>

народного депутата України додається копія письмової згоди військовослужбовця на прикомандирування.

Наразі маємо констатувати, що чинне законодавче регулювання прикомандирування військовослужбовців для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки передбачає чіткий алгоритм, в якому право на визначення конкретної посади в штатному розписі того чи іншого державного органу, підприємства, установи чи організації належить Президентові України.

Основна частина

Алжир. Військовослужбовці, які проходять службу в Народній національній армії Алжиру можуть бути призначені на цивільні посади з прикомандируванням їх до державних цивільних установ для несення ними служби. До них належать посади в місцевих державних адміністраціях, державних стратегічних підприємствах, апараті парламенту Алжиру (верхньої чи нижньої палати) та установах, підвідомчих парламенту. Згідно з Указом Президента № 24-218 від 27.06.2024 (далі – Указ № 24-218)⁴ визначено умови та порядок відрядження військовослужбовців, що проходять дійсну військову службу та службу за контрактом, їх прикомандирування до державних цивільних адміністрацій, що спрямований на посилення військового впливу в управлінні державою. Варто також відзначити, що згідно зі статтями 91, 92 Конституції Алжиру⁵ Президент Алжиру є головною відповідальною посадовою особою в сфері національної оборони і безпеки, здійснює призначення на військові і цивільні посади.

Так, згідно з Указом № 24-218 полковникам та старшим офіцерам надається можливість обіймати стратегічні посади в чутливих секторах державного управління, пов'язаних з національною безпекою та життєво важливими інтересами держави. Зокрема Указом № 24-218 визначено, що відрядження – це «законна посада, на якій кадрові та контрактні військовослужбовці призначаються поза межами складових частин Народної національної армії Алжиру для виконання ними обов'язків у цивільній державній адміністрації» (стаття 2)⁶.

Окрім того, Указом № 24-218 передбачено, що військовослужбовці можуть бути відряджені для управління певними секторами державних справ на період від одного до трьох років (з можливістю поновлення) для обіймання посад, що безпосередньо відповідають за важливі об'єкти, технічні засоби та системи, безпосередньо пов'язані з критично важливими для суспільства питаннями (стаття 3). Підставою для відрядження військовослужбовця є запит, направлений компетентним органом, тобто відповідальним за певну державну політику в системі державної цивільної адміністрації (орган влади), Міністру національної оборони. У запиті, адресованому Міністру національної оборони, має бути

⁴ 2024/06/27 الصادر بتاريخ URL: <https://www.joradp.dz/FTP/jo-arabe/2024/A2024046.pdf>

⁵ CONSTITUTION DE LA REPUBLIQUE ALGERIENNE DEMOCRATIQUE ET POPULAIRE. URL: <https://www.joradp.dz/TRV/FConsti.pdf>

⁶ Algeria allows detachment of military personnel to civilian administration. URL: <https://the arabweekly.com/algeria-allows-detachment-military-personnel-civilian-administration>

обов'язково роз'яснено характер та рівень конфіденційності відповідної посади, її класифікація і розряд серед посад, а також військова або безпекова кваліфікація, необхідна для виконання посадових обов'язків (стаття 5). Голова верхньої або нижньої палати парламенту Алжиру подає до Міністерства національної оборони запит на призначення військовослужбовця на посаду в апарат парламенту. Указом також визначено умови та процедури призначення військовослужбовця в статусі відрядженого (прикомандированого) до органу державної адміністрації. У тексті такого відрядження має бути визначено базовий правовий статус, за якого військовослужбовці, що перебувають у чинній та контрактній військовій службі, не входять до складу Народної національної армії, на час їх перебування на посадах у державній цивільній адміністрації. Головною підставою для такого відрядження військовослужбовця є рішення (наказ) Міністра національної оборони (стаття 6). Таке відрядження є строковим і припиняється згідно з аналогічним рішенням один раз протягом кар'єри військовослужбовця. Термін призначення військовослужбовців на посади становить один рік із можливістю продовження до трьох років. Однак, термін призначення може бути визначений або продовжений Міністром національної оборони після попереднього погодження з Президентом Республіки й за погодженням з органом, відповідальним за відповідну державну цивільну адміністрацію (органом державної влади). Відрядження може бути припинено достроково протягом терміну відрядження за ініціативою Міністра національної оборони або органу, відповідального за державне цивільне управління (органом влади) за погодженням з Міністром національної оборони, або за запитом військовослужбовця, що перебуває на дійсній або відрядженій службі, до органу державної влади після погодження з Міністром національної оборони, або автоматично після закінчення терміну відрядження (стаття 8).

Прикомандировані військові залишаються підпорядкованими всім основним правовим зобов'язанням, що регулюють статус військовослужбовця, водночас на них поширюються всі нормативні положення, чинні в державній цивільній адміністрації (органу влади). Вони зобов'язані повністю присвятити себе виконанню покладених на них завдань, зберігаючи військову зарплату, з можливістю отримання компенсації, грантів та будь-яких інших пільг, наданих державною цивільною адміністрацією (органом державної влади), а також іншої держави, у випадку закордонного відрядження до закордонного представництва органу влади Алжиру (стаття 11). Зазначені особи також підлягають регулярній оцінці в межах компетенції державного органу цивільної адміністрації на підставі щорічного звіту про оцінювання або заяви, що надсилається Міністру національної оборони. Будь-яке порушення правил дисципліни та професійних обов'язків, вчинене ними, є предметом детального звіту та скеровується до розгляду Міністру національної оборони.

Отже, діючий алжирський офіцер або військовий офіцер контрактної форми служби може тимчасово бути відрядженим на роботу до адміністрації (секретаріату) парламенту, тобто до Національної Народної Асамблеї чи до Ради

Нації на посаду радника члена комітету чи радника комітету парламенту з питань національної оборони, однак без прикомандирування.

Велика Британія. Законодавством Великої Британії не передбачено функціонування інституту прикомандированого військового радника, натомість запроваджено інститут спеціалізованого радника при Комітеті парламенту з питань оборони.

Так, відповідно до підпункту b пункту 4 статті 152 Регламенту Палати общин⁷ спеціальні комітети, призначені відповідно до цього Регламенту, мають право призначати спеціалізованих радників або для надання інформації, яка не є широкодоступною, або для роз'яснення складних питань у межах компетенції комітету. За змістом §§ 38-43 Регламенту Палати общин⁸ визначено, що комітети як правило уповноважені призначати спеціалізованих радників або для надання інформації, яка не є широкодоступною, або для роз'яснення складних питань у межах компетенції комітету. Такі радники зазвичай відвідують не лише засідання комітету, на яких збираються усні свідчення, але й засідання, на яких комітет проводить обговорення. Радники не є безпосередніми учасниками роботи комітету, зокрема радники не беруть участі в голосуванні, водночас радники беруть участь у здійсненні досліджень на запит комітетів, отримуючи заробітну плату за щоденну роботу в комітеті. Законодавством Великої Британії не передбачено особливих вимог до статусу, досвіду чи кваліфікації спеціалізованого радника.

Крім того, з метою більш тісної взаємодії парламенту з експертним середовищем у сфері оборони та безпеки у Великій Британії функціонує окрема інституція – Парламентська схема Збройних сил (далі – AFPS). Головною метою AFPS визначено передання парламентарям знань, переважна більшість яких ніколи не мала безпосереднього досвіду взаємодії зі Збройними силами, та глибшого розуміння особливостей служби в армії. Отримані знання законодавці можуть реалізувати для прийняття виважених та змістовних рішень з оборонної тематики в обох палатах парламенту⁹.

Так, Парламентська схема Збройних сил була заснована колишнім членом парламенту Палати громад у 1989 році як приватна освітня програмна ініціатива (організація). Спочатку вона була відкрита для членів обох палат парламенту Великої Британії від усіх партій. Із 1997 року AFPS була розширена на вимогу Державного секретаря оборони, а з 2000-2001 рр.. – оновлена до запровадження наступних 2-4 освітніх рівнів AFPS і з 2013 року AFPS реорганізована та функціонує у статусі благодійного трасту з підпорядкуванням парламенту¹⁰.

Парламентська схема Збройних сил функціонує у межах підпорядкованих парламентських підрозділів під головуванням члена парламенту. AFPS повністю забезпечується та фінансується Міністерством оборони, яке відряджає по одному

⁷ Standing Orders of the House of Commons. URL: https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmstords/1020/body.html#_idTextAnchor856

⁸ Erskine May. UK Parliament. URL: <https://erskinemay.parliament.uk/browse?part=6&chapter=38>

⁹ Armed Forces Parliamentary Trust. URL: <https://www.afpt-uk.org>

¹⁰ What is the Armed Forces Parliamentary Scheme?. Boot Camp & Military Fitness Institute. URL: <https://bootcampmilitaryfitnessinstitute.com/2019/07/25/what-is-the-armed-forces-parliamentary-scheme>

штабному офіцеру від кожного з трьох окремих видів Збройних сил. Двозірковий офіцер Міністерства оборони здійснює загальне військове керівництво AFPS, посада якого підлягає щорічній ротації між представниками трьох видів Збройних сил та Командування кібернетичних і спеціалізованих операцій. Роль вищого управлінського органу виконує Парламентський фонд Збройних сил в особі Ради піклувальників, а фінансову підтримку програми на добровільній основі надають представники промислового сектору Великої Британії. Так, члени парламенту Великої Британії як учасники Парламентської схеми Збройних сил мають змогу самостійно обрати один із профільних курсів (присвячених Королівському флоту, Армії або Королівським військово-повітряним силам) відповідно до парламентських інтересів та пріоритетів. Мінімальна участь у Парламентській схемі Збройних сил для кожного учасника програми складає п'ятнадцять днів, розподілених впродовж 12-місячного навчального курсу.

Ізраїль. У Державі Ізраїль парламентський контроль у сфері державної безпеки та оборони здійснюється переважно парламентським Комітетом із закордонних справ та оборони. У парламенті Ізраїлю інститут прикомандирування кадрових військових в якості радників до депутатів Кнесету чи Комітету з питань закордонних справ та безпеки відсутній. Тобто, чинні офіцери Армії оборони Ізраїлю (далі – ЦАХАЛ) не можуть бути прикомандированими в безпосереднє підпорядкування окремих парламентарів чи парламентських комітетів. Водночас будь-яка взаємодія між Кнесетом та армією чітко регламентована через встановлені принципи підпорядкування Основним законом про армію Ізраїлю¹¹. Згідно зі змістом норм Закону «Армія Ізраїлю підпорядковується уряду Ізраїлю» і, відповідно, «начальник Генерального штабу Збройних сил Ізраїлю також підпорядковується уряду», а Міністр оборони визначається як «міністр, відповідальний за армію Ізраїлю від імені уряду», відповідно і «начальник Генерального штабу підпорядковується Міністру оборони». Згідно з положеннями статей 40, 42, 43 Основного закону про Кнесет¹² та статті 5 Основного закону про Уряд¹³ депутат Кнесету може бути одночасно міністром або заступником міністра в Уряді Ізраїлю, однак не може на постійній основі перебувати на керівній посаді Кнесету (наприклад, голови чи заступника голови комітету). Як зазначено в Регламенті парламенту Держави Ізраїль¹⁴, питання працевлаштування будь-кого з парламентських радників комітетів супроводжується схваленням комітету Кнесету з питань етики, зокрема, якщо такий радник виконує іншу роботу поза межами Кнесету. Якщо ж Міністр оборони Держави Ізраїль одночасно виконує функції члена парламенту Держави Ізраїль, то Міністр оборони може відрядити свого радника як радника Міністра оборони, який є військовим, для виконання ним певних функцій або завдань до профільного парламентського комітету, однак без

¹¹ 1976 חוק יסוד על צבא ישראל. URL: <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2025/05/%D7%97%D7%9C%D7%A7-%D7%A9%D7%A0%D7%99.pdf>

¹² 1994 חוק הכנסת, תשנ"ד-94. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law00/72263.htm

¹³ 2001 חוק הממשלה, תשס"א-01. URL: https://www.nevo.co.il/law_html/law00/73606.htm

¹⁴ תקנון הכנסת החלטות בענייני נוהל כללי האתיקה והחלטות עקרוניות של ועדת האתיקה. URL: <https://main.knesset.gov.il/Activity/Documents/RulesOfProcedure.pdf>

прикомандирування до будь-кого з членів комітету чи безпосередньо до комітету. Крім того, практика роботи парламентського комітету Кнесету з питань безпеки свідчить про залучення до роботи комітету військовослужбовців у відставці. Зокрема до роботи комітету Кнесету було залучено експертів начальника Генерального штабу з питань військової служби жінок, генерала Армії ЦАХАЛ у відставці щодо дослідження питання призову ультраортодоксальних військовозобов'язаних до Армії ЦАХАЛ¹⁵, за результатами досліджень якої комітетом Кнесету було схвалено зміни щодо продовження строку служби жінок в Армії ЦАХАЛ.

Канада. Федеральне законодавство Канади не регулює інститут прикомандированого радника члена парламентського комітету з несенням ним одночасно військової служби. Однак при Постійному комітеті Сенату з питань національної безпеки та оборони парламенту Канади (далі – Комітет) передбачена посада зв'язкового військового офіцера. Зв'язковий офіцер має подвійне відомче підпорядкування – Міністерству національної оборони та Королівській канадській кінній поліції. Такий військовий офіцер може бути відряджений Міністерством оборони на посади офіцерів зв'язку, які працюють у складі секретаріату Комітету без визначення правового статусу такого військового офіцера, обов'язків чи повноважень, водночас визначена лише можливість відрядження (зокрема в значенні «прикомандирування»)^{16,17}.

Так, за змістом статті 27 Закону про національну оборону¹⁸ офіцер або рядовий може бути прикомандирований (в значенні «прикріплений») або відряджений до іншого підрозділу (частини) Канадських збройних сил або до будь-якого міністерства чи урядового відомства, будь-якої державної чи приватної установи, приватного підприємства або будь-якого іншого органу у порядку та на умовах, передбачених будь-яким іншим законом або нормативно-правовими актами, однак жоден офіцер або рядовий військових сил резерву, який не перебуває на дійсній службі, не може бути прикріплений (прикомандирований) або відряджений відповідно до цього розділу, крім випадку, якщо такий офіцер або рядовий надасть згоду на таке прикріплення або відрядження.

Згідно з підпунктом 2 пункту 10.16 Королівських регуляцій та наказів¹⁹ (далі – Королівські регуляції) начальник Генерального штабу може прикомандирувати або відрядити офіцера чи військовослужбовця рядового складу. Згідно з пунктом 10.17 Королівських регуляцій та наказів жоден офіцер або рядовий не може бути відряджений, якщо: начальник штабу оборони не

¹⁵ Military Service in Israel: Challenges and Ramifications. Meir Elran and Gabi Sheffer, Editors. URL: <https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/resources/docs/INSS%20memo159.pdf>

¹⁶ Proceedings of the Standing Senate Committee on National Security and Defence, Issue 3 - Minutes of Proceedings. URL: <https://sencanada.ca/en/content/sen/committee/373/defe/03mn-e>

¹⁷ Proceedings of the Standing Senate Committee on National Security and Defence, Issue 7 - Minutes of Proceedings. URL: <https://sencanada.ca/en/content/sen/committee/372/defe/07mn-e>

¹⁸ National Defence Act (R.S.C., 1985, c. N-5). URL: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/index.html>

¹⁹ Queen's Regulations and Orders (QR&O). URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/corporate/policies-standards/queens-regulations-orders.html>

переконаний, що після закінчення запропонованого відрядження відповідний військовослужбовець буде придатним до служби в Канадських збройних силах; виключена ймовірність випадку, що термін відрядження перевищуватиме шість місяців, але не перевищуватиме чотири роки; начальник Об'єднаного штабу оборони не визначив своїм наказом інакше, то офіцер або унтерофіцер, який відряджений або прикомандирований за межами Збройних сил Канади, виконує свої обов'язки так, ніби він є військовим тих збройних сил, до яких він був відряджений або прикомандирований, і виконує накази старших за званням військовослужбовців, в порядку звичайного виконання наказів військовослужбовцями Збройних сил Канади.

Згідно з пунктом 10.19 Королівських регуляцій та наказів офіцер або військовослужбовець рядового складу, який є відрядженим, не може зараховуватися до граничного складу офіцерів або військовослужбовців рядового складу, встановленого для його служби в підрозділі Канадських збройних сил. Такий військовослужбовець може бути прикомандированим військовим до Постійного комітету Сенату з питань національної безпеки та оборони парламенту Канади, однак не в статусі радника конкретного члена парламенту.

Німеччина. Законодавство Федеральної Республіки Німеччина не передбачає процедури прикомандирування військового персоналу для здійснення повноважень радника при законодавчих органах чи посадах. Водночас згідно з абзацом 2 пункту 1 статті 27b Закону про правовий статус військовослужбовців²⁰ для військовослужбовців передбачена можливість спеціальної відпуски/тимчасового звільнення від служби для здійснення рівноцінної основної професійної діяльності у фракції Бундестагу Німеччини, у законодавчому органі (законодавчому органі федеральної землі) або Європейському парламенті (у разі висунення його кандидатури на виборах до Європейського парламенту, до Німецького Бундестагу або до законодавчого органу федеральної землі (пункт 6 статті 28 Закону)). Також статтею 15 Закону про правовий статус військовослужбовців встановлено, що під час виконання службових обов'язків військовослужбовці не можуть займатися діяльністю, що підтримує або виступає проти будь-якої конкретної політичної організації або установи.

США. За загальним правилом кадрові військовослужбовці США не можуть бути залученими до законодавчої роботи до конкретного конгресмена чи сенатора в статусі прикомандированого військового радника.

Згідно з § 973 Розділу 10 Кодексу США «Про Збройні сили» встановлено обмеження для офіцерів Збройних сил США, що несуть службу щодо можливості виконання ними невійськових трудових обов'язків²¹, зокрема пунктом «а» § 973 Кодексу США встановлено, що жоден офіцер Збройних сил, що перебуває на дійсній службі, не може виконувати роботу, якщо така робота

²⁰ Gesetz über die Rechtsstellung der Soldaten (Soldatengesetz - SG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/sg/BJNR001140956.html>

²¹ 10 U.S. Code § 973 - Duties: officers on active duty; performance of civil functions restricted. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/973>

вимагає від нього переміщення від його організації, роду військ чи підрозділу, тобто місця несення ним служби, або перешкоджає виконанню його військових обов'язків. Однак, у США функціонують спеціальні навчальні стипендіальні програми Міністерства оборони США (Міністерство війни США з 2025 року²²), якими передбачено працевлаштування в законодавчому органі влади США з тимчасовим прикомандируванням до підрозділу апарату парламенту США²³. Так, Офіс Міністра оборони США з питань законодавства є відповідальним за надання підтримки Міністру оборони у його взаємодії з Білим домом, членами Уряду США, членами Конгресу США та Державним Департаментом США²⁴. Як зазначено на офіційному сайті Міністерства оборони США, значна публічність та критичність означених функцій вимагають суворого контролю за отриманням, обробкою, підготовкою, відправкою, реєстрацією (включаючи бібліотечні, довідкові, інші матеріали), дослідженнями та аналізом багатьох форм інформації. Помічник Міністра оборони із законодавчих питань безпосередньо відповідає перед Міністром оборони за підтримку зв'язку та відносини з членами Конгресу (конгресменами, сенаторами) і Урядом США та підвідомчими урядовими органами США. Виконуючи ці обов'язки, помічник Міністра оборони США очолює штат менеджерів, оперативних офіцерів та допоміжного персоналу, які керують, контролюють, спрямовують і моніторять комунікації та діяльність, що стосується Конгресу та підрозділів (підвідомчих установ) Міністерства оборони США, до яких відносяться Офіс Міністра оборони, Об'єднаний комітет начальників штабів, Збройні сили та військові агентства. До повноважень помічника Міністра оборони США, серед іншого, належить призначення стипендіатів до законодавчого органу на посади в Конгресі США, що визначено його обов'язком як помічника Міністра оборони з питань законодавства.

Таким чином, військовослужбовці та резервісти, що проходять дійсну службу, можуть брати участь у програмах та бути стипендіатами-працівниками (стипендіат) законодавчих органів з питань оборони або радниками членів та комітетів Конгресу США згідно з умовами²⁵. Мета такої програми для законодавців полягає в тому, щоб надати обраним за означеною програмою військовослужбовцям досвід законодавчої діяльності, а для Міністерства оборони США – розуміння того, як дії Конгресу впливають на бюджет, структуру Збройних сил США, військові проекти, роль та місію Міністерства оборони США.

²² Fact Sheet: President Donald J. Trump Restores the United States Department of War. The White House. 05.09.2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/09/fact-sheet-president-donald-j-trump-restores-the-united-states-department-of-war/>

²³ Department of Defense Legislative Fellowship Program. URL: https://la.defense.gov/Portals/16/Defense%20legislative%20fellowship%20program_1.pdf

²⁴ The Assistant Secretary of War for Legislative Affairs (ASW(LA)) is the Principal Staff Assistant and advisor to the Secretary of War for DoW relations with the members of the U.S. Congress. URL: <https://la.defense.gov/>

²⁵ Calendar Year 2025 Army Congressional Fellowship Program Description and Application Instructions for Army National Guard Members. URL: <https://www.nationalguard.mil/Portals/31/Documents/PersonalStaff/LegislativeLiaison/congressional-fellowship/CY2025-Army-Congressional-Fellowship-NGB.pdf>; Department of Defense INSTRUCTION. URL: <https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/DD/issuances/dodi/132206p.pdf>

Як зазначено в Розділі «Стипендіати» Довідника для членів Конгресу США²⁶, стипендіати тимчасово виконують роботу в офісі Палати представників у рамках встановленої програми освіти в середині своєї кар'єри, продовжуючи отримувати звичайну компенсацію від свого роботодавця-спонсора (Міністерства оборони США). Так, згідно з підпунктом «с» пункту 18 (Правило 6, Розділ I) Правил Палати представників США²⁷ під терміном «працівник» Палати також розуміється особа, яка бере участь у стипендіальній програмі. Водночас кількість співробітників (або помічників члена Палати), що прикріплені до штату члена не враховується. Стипендіати, які не працюють у Палаті, можуть використовувати наявні в них ресурси (особисті кошти), але не можуть отримувати відшкодування з коштів, виділених Палатою. Зокрема, якщо стипендіат несе витрати в результаті роботи, виконаної для члена Палати, вони можуть бути відшкодовані йому або організацією-спонсором (Міністерством оборони США), або член Палати може компенсувати (використовувати) особисті кошти, як це визначено Правилами Палати представників США (підрозділ «с» частини 1 пункту «а» (Правило XXVI, Розділ «Додатки») Правил Комітету етики Палати). Повідомлення про поточні стипендіальні програми перебувають в публічному доступі та розміщуються, наприклад, на офіційному сайті Національної гвардії США²⁸.

Крім того, у США існує практика залучення до роботи конгресменів – членів Комітету з питань збройних сил (House and Senate Armed Services Committees), профільних помічників, які є військовими у відставці, для аналізу законопроектів та бюджетів. Діючі військовослужбовці не можуть бути помічниками конгресменів США, однак можуть бути відряджені для роботи в апараті комітетів Конгресу або офісах конгресменів за програмами кадрового обміну на певний строк. Правовою підставою для роботи таких помічників або консультантів є федеральні правила та законодавча ініціатива. Зокрема, Офіс конгресумен Елісси Слоткін шукає старшого співробітника з питань оборони (помічника з питань військового законодавства) на підставі глави 9 розділу 2 Кодексу законів США, що регулює організацію та компенсацію працівників законодавчої гілки влади²⁹.

Франція. Законодавство Франції не передбачає спеціального регулювання щодо інституту прикомандированого військового радника члена парламентського комітету із залишенням його на військовій службі. Однак, у штаті служби Національної Асамблеї визначена єдина посада військового, який є одночасно радником Голови Національної Асамблеї за посадою. Так, у

²⁶ Members' Congressional Handbook. URL: <https://cha.house.gov/members-congressional-handbook>; URL: <https://cha.house.gov/cache/files/4/d/4d349c6e-5ab8-4038-9ad1-58caaf29c333/E330DF2454AB021015F559082F61571A244284BCCC8056F2019EC5684FC61EA2.final-member-handbook-9.12.25-34-.pdf>

²⁷ RULES COMMITTEE ON ETHICS Adopted March 25, 2025 119th Congress U.S. HOUSE OF REPRESENTATIVES WASHINGTON, D.C. 20515. URL: <https://ethics.house.gov/wp-content/uploads/2025/03/Committee-Rules-for-the-119th-Congress.pdf>

²⁸ National Guard. URL: <https://www.nationalguard.mil/Leadership/Joint-Staff/Personal-Staff/Legislative-Liaison/Congressional-Fellowship-Program/>

²⁹ Military Legislative Assistant. URL: <https://www.daybook.com/job/military-legislative-assistant-zrjnZTZ2YqPawrBzt>

парламенті визначено посаду Військового командира Бурбонського палацу, який є посадовою особою, відповідальною за безпеку палацу парламенту Франції і одночасно є радником спікера Голови Національної Асамблеї.

Як зазначено в Розділі «Військове керівництво» Інформаційного бюлетеня № 37³⁰, Військовий командир Бурбонського палацу виконує функцію військового радника Голови Національної Асамблеї. Серед інших повноважень слід зазначити, що Військовий командир є керівником військового підрозділу Збройних сил в Національній Асамблеї, що відповідає за внутрішню і зовнішню безпеку будівель парламенту, а також безпеку протокольних та церемоніальних подій із правом оперативного втручання в межах Бурбонського палацу.

Хорватія. Кадрові військовослужбовці Збройних сил Хорватії (зокрема офіцерського складу) можуть бути тимчасово відряджені до державних структур Республіки Хорватія відповідно до положень Закону про службу в Збройних силах Республіки Хорватія³¹. Згідно зі статтею 63 Закону про службу у Збройних силах Республіки Хорватія військовослужбовець, що перебуває на дійсній службі, може бути направлений на роботу до іншого державного органу або організації на термін до чотирьох років, якщо це відповідає інтересам Збройних сил Республіки Хорватія та державного органу або юридичної особи, на підставі рішення Міністра оборони Республіки Хорватія та за висновком начальника Генерального штабу Республіки Хорватія. Відповідно до частин 1 та 2 статті 63а цього Закону солдат або матрос під час проходження ним військової служби може бути переведений на невизначений термін за особистою згодою до державного органу або на державну службу за попередньою письмовою згодою керівника органу, якщо він відповідає вимогам та спеціальним нормам для такої посади. Означена угода про переведення укладається між Міністром оборони та керівником органу, до якого направляється такий військовослужбовець. Водночас чинним законодавством Хорватії не передбачено прикомандирування військовослужбовців до члена парламенту Хорватії або парламентського комітету (апарату комітету) Республіки Хорватія.

Відомості щодо законодавчого регулювання функціонування інституту військових радників у парламентах держав світу, які були предметом дослідження (Табл. 1).

³⁰ Fiche n°37 – La sécurité à l'Assemblée nationale. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/synthese/organisation-assemblee-nationale/la-securite-a-l-assemblee-nationale>

³¹ Zakon o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske. URL: https://www.zakon.hr/z/327/zakon-o-sluzbi-u-oruzanim-snagama-republike-hrvatske#google_vignette

Табл. 1.

Держава	Статус військового радника/іншого радника	Повноваження	Особливості
США	Стипендіат Міністерства оборони – тимчасовий радник члена Конгресу або комітету Конгресу США.	Здійснення допоміжної функції у штаті оперативних офіцерів у межах стипендіальної програми в Конгресі США, виконує тимчасову роботу в офісі Палати представників або Сенату.	Стипендіат є працівником Палати відповідно до Регламенту, але не зараховується до штату передбаченого для члена Конгресу.
Велика Британія	Спеціалізований радник (як правило залучаються військовослужбовці у відставці).	Надання інформації та роз'яснення складних питань у межах компетенції комітету; участь у засіданнях; проведення досліджень на запит; отримує заробітну плату за щоденну роботу.	Не бере участі в процедурних питаннях роботи комітету. Відряджаються в рамках Парламентської схеми Збройних сил з метою передання парламентарям знань і глибшого розуміння особливостей служби у Збройних силах.
Ізраїль	Радник Міністра оборони (кадровий офіцер ЦАХАЛ), що відряджається до профільного парламентського комітету. Залучення військовослужбовців у відставці до роботи комітету в порядку виключення.	Виконання окремих функцій чи завдань у профільному парламентському комітеті (без відрядження та / або прикомандирування).	Можливість долучення до роботи комітету забезпечується перебуванням Міністра оборони одночасно з виконанням обов'язків депутата Кнесету.
Алжир	Радник члена комітету або радник комітету парламенту з питань	Виконання допоміжних завдань в сфері пов'язаної з національною	Призначення виключно наказом Міністра національної

	національної безпеки і оборони (прикомандирування).	безпекою і обороною.	оборони; підставою є запит голови відповідної палати парламенту. Термін відрядження – 1-3 роки з можливістю продовження. Призначення можливе лише один раз протягом кар'єри військовослужбовця. Не входять до складу Збройних сил на час прикомандирування.
Франція	Військовий командир Бурбонського палацу (радник Голови Національної Асамблеї за посадою).	Забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки будівель парламенту, безпека протокольних та церемоніальних подій.	Єдина посада військового в штаті служби Національної Асамблеї і одночасно радник за посадою.
Канада	Відрядження зв'язкового військового офіцера при Постійному комітеті Сенату з питань національної безпеки та оборони.	Виконання обов'язків забезпечення заходів безпеки в парламенті.	Правовий статус, обов'язки та повноваження не встановлені. Прикомандирований для служби поза межами підрозділів Збройних сил.
Хорватія	Відрядження військовослужбовців до іншого державного органу або державної організації (юридичної особи) без прикомандирування.	Виконання роботи в іншому державному органі терміном до 4 років.	Відряджається наказом Міністра оборони за висновком начальника Генерального штабу з можливістю переведення за угодою між Міністром оборони та керівником державного органу.

Німеччина	Не передбачено прикомандирування військовослужбовців до законодавчого органу.	Виконання рівноцінної основної професійної діяльності у фракції Бундестагу або законодавчому органі під час виборчої кампанії (у разі висунення його кандидатури на виборах до Європейського парламенту, до Німецького Бундестагу або до законодавчого органу федеральної землі).	Заборона будь-якої діяльності на підтримку конкретної політичної організації. Передбачена спеціальна відпустка/тимчасове звільнення від служби для роботи у фракції Бундестагу, парламенті землі або Європейському парламенті.
------------------	---	---	--

Висновки

Досвід закордонних практик функціонування інституту військових радників у парламентах окремих держав дозволяє відзначити наступне.

1. Прикомандирування військовослужбовців до членів парламентських комітетів, зокрема з питань оборони та безпеки, не передбачено в жодній із держав, що досліджувалися. Водночас законодавством деяких держав передбачено можливість участі військовослужбовців у роботі парламенту (окремої палати парламенту), парламентського комітету (в т.ч. парламентських комітетів з питань оборони та безпеки), зокрема в межах освітнього процесу за участю в роботі комітету парламенту (Алжир, США), надання експертної допомоги комітету відрядженим військовослужбовцем від оборонного відомства або військовослужбовцями у відставці в порядку виключення (Ізраїль), однак без прикомандирування до конкретного члена парламенту чи парламентського комітету. Для розв'язання складних питань у межах регламенту оборонного комітету до штатної роботи комітету можуть бути залучені спеціалізовані радники без прикомандирування (Велика Британія). У ряді держав кадрові військовослужбовці Збройних сил можуть бути тимчасово відряджені до державних структур, зокрема і до апаратів палат парламенту (Хорватія, Канада).

2. У деяких державах передбачені нетипові спеціальні посади радника парламенту, функції якого не пов'язані з безпосередньою парламентською діяльністю чи діяльністю комітету парламенту, наприклад посада зв'язкового військового офіцера при Постійному комітеті Сенату з питань національної безпеки та оборони парламенту Канади; посада Військового командира Бурбонського палацу, який є одночасно радником Голови Національної Асамблеї Франції за посадою.

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*